

TÜRK - YUNAN İLİŞKİLERİ

Ergün AYBARS

Türk - Yunan ilişkilerinin tarihi bin seneye yaklaşmakla beraber, ben bu konunun son yüzelli yıllık döneminin kısa bir incelemesini yapmaya çalışacağım. Tarihe, karşı taraflardan bakmak yerine birlikte bakmanın yararını ve günümüz insanına barışçı bir güven vermesini, meseleleri tarihe bırakıp, Ege Denizi'ni bir barış köprüsü olarak görmek isteyen, İzmir-Atina arasında günöbirlik denizyoluyla ulaşım ağının kurulmasını temenni eden bir insan olarak yaklaşmak amacındayım.

Fransız Devrimi'nin ulusal bağımsızlıkçı ve ulusal egemenlikçi düşünsel etkisinin çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'na kısa sürede ulaşması kaçınılmazdı. Kıta Avrupasını etkileyen bu ideoloji, Balkanları da çok çabuk etkiledi. Sırp ayaklanması ve Yunan ayaklanması birbirini izledi. Yunanistan açısından Yunan ihtilali olan bu olay, 1814'te fikri örgütünü "Etniki Eterya" adıyla kurup, siyasi boyutta "Megali İdea"ya dayanıyordu. 1821 Mora ayaklanması İngiltere, Fransa ve Rusya'nın desteğini arkasında buldu ve 1827'de Navarin'de Osmanlı Mısır donanması yakılırken, 1828'de Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na saldırıyor ve 1829'da Yunanistan bağımsız bir krallık olarak kuruluyordu.

Yüzlerce yıl Osmanlı hakimiyeti altında yaşamış olan Mora'da Yunan Krallığı'nın kurulması, Yunanistan'ın tarihi miras arzularını bir politika, hatta daha geniş boyutta bir ideoloji haline getirdi. Bu ideolojinin (Megali İdea) doğal sonucu, Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişlemesini oluşturuyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde bulunan Eski Yunan ve Bizans'a ait yerlerin alınması Yunanistan'ın hedefi olunca, bunun sonucu Yunanistan bir yanda Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanı olurken, Balkanlar

üzerinde iddiası bulunan Sırp, Bulgar, Arnavut, Makedonlar vb. diğer Balkan uluslarının da rakibi ve bazen müttefiki, fakat esasta düşmanı oluyordu. Girit ve Ege Adaları, Osmanlı-Yunan sorunu olarak sınırlı kalırken, Balkanlar'daki sorunlar müşterekleşiyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun doğal düşmanı olması Yunanistan'ı Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanı olan büyük devletlerle dost olmaya yöneltiyordu. Yunanistan Avrupa'da Antik Yunan'ı temsil etmek ve Hıristiyan olmak sayesinde büyük bir destek bulurken, Osmanlı İmparatorluğu tam aksine Türk-Müslüman olmak ve Avrupa ile yüzlerce yıl savaşmış olmak sebebiyle daima Avrupa'yı karşısında buluyordu. Rusya'nın Akdeniz ve Basra'ya inme tehlikesi İngiltere ve Fransa'yı Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunmasına yönelttiği için Yunanistan'a yayılmak için istediği desteği bu aşamada sağlayamadı. Hatta 1853-1856 Kırım Savaşı sırasında Rusya yanında savaşa katılmayı düşünen Yunanistan, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı müttefiki olmaları ve Yunanistan'ı tehdit etmeleri sebebiyle tarafsız kalmak zorunda kalmıştı.

Rus Çarı'na göre Avrupa'nın "Hasta Adam"ı olan ve Doğu Sorunu'nun çözümü için Balkanlar'dan çıkarılıp atılması gereken Osmanlı İmparatorluğu, Kafkas Kapısı'nı ve Boğazları kapatmasıyla İngiltere'nin bu bakımdan bu tarihte doğal müttefiki idi. 1861-1865 ABD iç savaşının pamuk üretimine darbe vurması, Mısır ve Adana pamuğunu ön plana çıkarırken, kapitülasyonlar ve Osmanlı borçlanması ile de İngiliz-Fransız tüccarlar ve yatırımcılar açısından Osmanlı İmparatorluğu korunması gereken bir bölge idi. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması İngiltere'nin dikkatini Doğu Akdeniz'e daha çok çevirirken, bölgeye daha güçlü bir biçimde yerleşmesini de tahrik etti. Mehmet Ali Paşa örneğini tekrar yaşamak istemeyen İngiltere, 1875'te Mısır'a ait kanal hisselerini satın alarak ileri bir adım atıyor ve rakibi Fransa'ya üstünlük sağlıyordu. Osmanlı toprak bütünlüğü politikasının savunucusu olan Disraeli'nin başkanlıktan uzaklaşıp, Türk düşmanlığı politikasının öncüsü Gladstone'un iktidara gelmesi İngiliz politikasını değiştirdi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Berlin Kongresi'nde Osmanlı hamisi görünen İngiltere, Kıbrıs'a kalıcı olarak yerleşirken, bu tarihten sonraki dönemde, Ege Bölgesi'nde Anadolu'yu da içine alan İngiltere'nin doğal müttefiki olan büyük bir Yunanistan ile Doğu Anadolu'da yine aynı biçimde bir Er-

menistan krallığının kurulmasını desteklemeye başladı. Böylece Rusya'ya Kafkas kapısı ve Boğazlar kapatılacak idi. Diğer yandan İngiliz hükümeti iç politikada da kendine malzeme sağlıyordu.

1878'den itibaren Yunanistan "Megali İdea" için İngiltere'nin çıkarları ile bütünleşen büyük bir destek buluyordu. İngiltere'nin 1882'de Mısır'a da kalıcı bir biçimde yerleşip, Doğu Akdeniz'e egemen olması, Fransa'nın Tunus'a yerleşmesi ve Yunanistan yanlısı politika izlemesi Osmanlı Devleti'ni Almanya yanına itiyordu.

Avrupa'da Almanya birliğinin kurulması Balkanlar'da Germen-Slav rekabetini güçlendirirken Berlin-Bagdat demiryolu projesi ile Almanya Basra Körfezi'ne uzanıyor, Wilhelm'in yayılma politikası İngiltere'yi endişelendiriyor ve İngiliz-Fransız-Rus yakınlaşmasını hazırlıyordu. 20.yüzyıl başında Basra Körfezi'nde petrolün bulunuşu ve yeni teknoloji için temel hammadde olduğunun anlaşılması, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki emperyalist ihtirasları kamçılarken, Yunan "Megali İdea"sı da İngiliz emperyalizmi gibi büyük bir destek buluyordu. Nitekim, çok geçmeden 1907'de Reval'de İngiltere Kralı ile Rus Çarı'nın Balkanlar'dan Türkler'in çıkarılması ve böylece Alman yayılma yolunun Slav gücüyle tıkanması konusunda uzlaşması, hem Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyeti hem de Osmanlı'ya karşı, Rusya destekli ve İngiliz himayeli Balkan ittifakını (Bulgar, Yunan, Sırp, Karadağ) hazırladı. 1912-1913 Balkan Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun ağır yenilgisi ile sonuçlandı.

Savaş öncesi, Türkler'in savaşı kazanması ihtimalini gözönüne alan İngiltere ve Rusya, "Statko"nun değişmeyeceğine dair karar aldılar. Balkan devletleri savaşı kısa zamanda kazanınca bu kararlardan vazgeçtiler. II. Balkan Savaşı'nda Türk ordusu Trakya ve Edirne'yi geri alınca İngiltere ve Rusya protesto ettiler. Bulgaristan'ın yenilgisi ile sonuçlanan bu savaşlardan en kazançlı çıkan ülke Yunanistan oldu. Topraklarını iki kat genişletirken Kuzey Ege'ye ve Ege adalarına da yerleşti. Megali İdea büyük ölçüde başarıya ulaştı. Bu başarı Yunan isteklerini kamçılıyordu. Artık tek önemli sorun Türkler'in Trakya'dan atılması, İzmir ve İstanbul'un alınması idi.

Bu fırsat 1914 yılında doğdu. Osmanlı Devleti Almanya yanında savaşa katılınca, Yunanistan Kralı'nın Alman asıllı olmasına rağmen Venizelos, İngiltere ve Fransa'nın desteği ile Yunanistan'ı İtilaf Devlet-

leri yanında savaşa soktu. Yunan davası ve Ermeni davası için büyük fırsat doğmuştu. Osmanlı Devleti yanlış ata oynarken, Yunanistan tam zamanında doğru ata oynadı. 1918'de savaş sona erdiğinde Osmanlı İmparatorluğu diye bir şey kalmamıştı. Megali İdea'nın önünde bütün engellerin yıkıldığı görülüyordu. Bernard Lewis, "... bir zamanların muhteşem Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışını ve Yunan hülyalarını" belirtirken; Paris Barış Konferansı'nın Yunanlılar'ın İzmir'e asker çıkarmasını ve Churchill'in dediği gibi Türk milliyetçiliğini nasıl tahrik ettiğini belirtir. Hiç kuşkusuz, 1919 Mayıs'ında hiç bir güç Yunanistan'da Yunan askerinin İzmir'e çıkmasına engel olamazdı. Albay Meteksas'ın uyarıları, İngiliz genel kurmayının uyarıları da şahlanmış olan Yunan isteğini durduramazdı. Osmanlı İmparatorluğu çökmüş, Osmanlı Sultanı İngiltere güdümüne girmişti. Lloyd George Yunan tezini Venizelos'un yüksek şahsında büyük bir güvenle destekliyordu. Tarih bir Türk-Yunan hesaplaşmasını hazırlıyordu.

1919-1922 yalnızca bir Türk-Yunan savaşı olarak değerlendirilemez. Hatta 1914-1918 Dünya Savaşı'nın devamı gibi görünse de, daha geniş boyutta bir hesaplaşma idi. Doğu Sorunu'nun son aşaması olan Türk-Batı hesaplaşması görünüyordu. Batılılaşma, Batı ailesi içine girmek mücadelesi veren Türkler ile onu kabul etmeyen, ama fazla da dışta kalmasını istemeyen Büyük Devletler arasındaki bu hesaplaşma, Hıristiyan-Müslüman, emperyalizm-bağımsızlık, Megali İdea-Türklük savaşı olarak yapılırken; Türkler kendi iç yapısını da köklü biçimde değiştiriyorlar, Fransız Devrimi'nin prensiplerini köklü bir biçimde gerçekleştiriyorlardı. Mustafa Kemal bu savaşı yürütürken, İtilaf Devletleri'nin arasındaki ayrılıktan ve Bolşevik İhtilali ile değişen dengelerden ustaca yararlandı. İngiliz-Fransız kamuoyunun savaş bıkkınlığını ve İtalyanlar'ın İngiliz ve Yunan tarafı ile siyasi rekabetinden yararlandı. Türkiye'yi anti-emperyalist ve anti monarşik bir savaş içinde yeniden biçimlendirmeyi sabır ve azimle bütün iç ve dış imkansızlıklarına rağmen başardı. Yunanlılar'ın İzmir'i işgali hiç kuşkusuz Mustafa Kemal'e ulusal bir hedef göstermede ve ulusu bu amaç uğruna savaşa götürmekte; ayrıca Padişah'ın bu işgallere razı olması karşısında da, ileride Saltanat'ı kaldırabilecek büyük bir avantaj sağladı. Vatanlarını savunan, Türklerle, yurtlarından ayrılıp, Anadolu'nun bozkırlarında "Megali İdea" savaşı veren Yunanlılar'ın savaşı İngiltere açısından iyi

değerlendirilmemişti. Lloyd George yanlış ata oynamıştı. The New Statesman dergisinin Lloyd George ve Lord Curzon hakkındaki teşhisleri de Türk zaferiyle doğrulanıyordu. Savaş Türk zaferi (26 Ağustos-9 Eylül 1922) ile sonuçlanırken; Türkler emperyalizmi silahlı bir savaşta dize getirip Sevr'i yırtıp, Lozan'ı imzalatıyor ve Megali İdea'yı çökertiyorlardı. Sultan da Osmanlı enkazı ile bir süre sonra tarihe gömülüyordu.

Lozan'dan sonra Türk-Yunan ilişkileri mübadele ve Patrikhane sorunları dolayısıyla bir süre gergin gitti. Türkiye Cumhuriyeti'nin Musul sorunu dolayısıyla İngiltere ile bir savaşa girmesi İtalya ve Yunanistan'a unut verirken: Mustafa Kemal Atatürk bu tehlikeyi İngiltere ile uzlaşarak atlattı. İçeride devrim ve isyanlar, uzun savaş yıllarının getirdiği ekonomik-sosyal çöküntü, Türk Devriminin başarılmasının öncelikli sırada yer alması dışarıda İngiltere, İtalya ve Yunanistan ile yeni bir savaşa girilmesi tehlikesi, Aralık 1925'teki Türk-Sovyet anlaşmasına rağmen, Atatürk'ün barışı tercih etmesi ile sonuçlandı.

1930'da İnönü-Vinezelos arasındaki iyi niyetli girişimler ile Türk-Yunan ilişkilerinde uzunca sürecek barış ortamı hazırlandı. 1931'de Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibi, Türkiye'nin dış ilişkilerindeki yönünü de ortaya koyuyordu. Nazi zulmünden kaçan Yahudi bilim adamlarına Türk üniversitelerinde görev veren Atatürk, 1492'de İspanya'dan Katolik baskısından kaçan Yahudiler'in Osmanlı İmparatorluğu'na sığınışlarındaki hoşgörüyü yinelerken, Hitler'den korkan bir çok Avrupa devletlerinin yapamadığını yapıyordu. Boğazlar ve Hatay sorunlarını diplomasi ve barışçı yolla çözen Atatürk, uluslararası ilişkide güvenilen ve dostluğuna ihtiyaç duyulan bir Türkiye yaratmayı başarmıştı. II. Dünya Savaşı'nda Alman işgaline uğrayan Yunanistan'dan kaçan Yunanlılar'ın sığınağı Türkiye oldu.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Dünya dengesi değişti. Sovyet tehdidine maruz kalan Yunanistan ve Türkiye, NATO'ya birlikte katıldılar. Bu dostluk havası iki tarafın halkını da etkiledi. Türkiye'de Yunan filmleri, Yunanistan'da Türk filmleri yaygın biçimde gösterildi. 6-7 Eylül olayları bile bu havayı bozmadı. Ama Kıbrıs'taki 1964 olayı Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir dönem başlattı. Yunanistan'ın ENOSİS tezi, Türkiye ile olan ilişkilerini, iki tarafın NATO'da olmasına rağmen, belirleyen sorun oldu. Artık Türk-Yunan ilişkilerinde gerginlik

tırmanıyordu. 1919'a kadar İngiltere ve diğer büyük devletlerin desteğini sağlamış bulunan Yunanistan, Sovyet tehlikesine karşı NATO'nun önemli bir müttefiki olan Türkiye'ye karşı istediği desteği sağlayamadı. Türkiye 1968'de Kıbrıs'ta patlak veren ikinci olayda, silahlı kuvvetlerini NATO'ya tahsis etmiş olmasını ikinci kez acı bir biçimde yaşadı. Bir yandan dış ilişkilerinde Sovyetler'e daha ılımlı bir biçimde yaklaşıp, çok yönlü dış politikaya yönelirken, içeride Ege Ordusu'nu kurup, anfibik kuvvetler oluşturmaya ve Jandarma Kuvvetini güçlendirmeye başladı. Yunanistan'da askeri yönetim 1974'te Kıbrıs'ta ENOSİS'i gerçekleştirmek isteyince hiç beklemediği bir biçimde Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkarmasına engel olamadı. Türk-Yunan savaşının çıkması tehlikesi belirdi. Fakat Yunanistan ABD ve İngiltere'den destek alamadı. Yalnız kalınca geri adım atıp, Karamanlis'i getirdi ve barışı kabullendi. Yunanistan'da askeri rejim yıkıldı ve demokrasi sağlandı.

Kıbrıs için yapılan Zürih görüşmelerinde kantonal Türk isteğinin Yunanlılarca reddi, Türk tarafına ikinci askeri harekat şansını verdi. Yunanlı diplomatların tutumu Kıbrıs'ta yeni bir Türk askeri harekatını ve karşılıklı nüfus göçüyle (1923-1930 arasındaki gibi) Kıbrıs'ın ikiye bölünmesini hazırladı. "De facto" durum, Kıbrıs'ta kan dökülmesine son verdi. 1974'ten 1993'e kadar Kıbrıs'ta kan dökülmemesi B.M. Barış Gücü sayesinde olmamıştır. Bosna-Hersek'te katliamı durduramayan Barış Gücü'nün Kıbrıs'ta etkisinin olduğunu düşünmek yanıltıcı bir yaklaşım olur.

Türk-Yunan ilişkilerindeki Kıbrıs ve Ege Denizi krizinin çözümü Yunanlıların paylaşma ve barış içinde birlikte yaşama anlayışını benimsemeleriyle kısa zamanda çözülebilir. İki tarafın halkının da savaş istemediği bellidir. Yüzyıllardır kültür alışverişi yapmış, ortak zevkleri olan bu insanların barış isteğinin kısa zamanda etkili olmasını dilerim. Ege Denizi'nin bir dostluk-barış köprüsü olması, tarafların birbirlerine karşı silahlanarak kendi halklarının refahına harcayacakları paraları ekonomik kalkınmaları için harcamaları daha akıllıca olur. Birbirlerine müttefik olmak, hem daha ucuz, hem de daha güvenlidir.